

ТЕМА – 1

Предмет, система та джерела курсу «Організація адвокатури та адвокатської діяльності», історичні аспекти становлення адвокатури в Україні

*При виконанні свого професійного обов'язку на першому місці для адвоката має бути **порядність**. Людина довіряє своєму адвокатові свої таємниці і, нерідко, своє майбутнє. Пам'ятаючи про те, що право є мистецтвом добра і справедливості, порядний адвокат буде робити усе, щоб ця фраза була не тільки гаслом.*

Робити свою справу по совісті - незалежно від того, яка сьогодні влада і яка година для країни. Навіть тоді, коли адвокатура є тільки атрибутом, а не ефективним інститутом правосуддя, потрібно робити свою справу професійно і гідно.

- Ярослав Зейкан

Порядність - це здатність чинити свідомо і справедливо там, де не передбачена дія закону

- Арістотель

ПЛАН

1. Предмет, система і джерела дисципліни «Організація адвокатури та адвокатської діяльності».

2. Історичні аспекти становлення адвокатури та адвокатської діяльності.
3. Еволюція суспільних відносин як засада виникнення та існування адвокатури та адвокатської діяльності.
4. Розвиток демократичних засад організації адвокатури та адвокатської діяльності в Україні та світі.

Самостійне опрацювання:

1. Правове регулювання діяльності адвокатури на сучасному етапі.
2. Історичні традиції в діяльності сучасної адвокатури.
3. Місце адвокатури в суспільному житті, її конституційний статус. Конституційне право громадян на кваліфіковану юридичну допомогу.
4. Роль держави в організації діяльності адвокатури України.

Література:

1. Конституція України: від 28 черв. 1996 р. № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#top>
2. Про адвокатуру та адвокатську діяльність: Закон України від 05 лип. 2012 р. № 5076-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5076-17#Text>
3. Основні положення про роль адвокатів (Організація Об'єднаних Націй), сер. 1990. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_835
4. Поліщук, М.(2018). Історія адвокатури. Правовий статус адвокатури та адвокатська діяльність. URL: https://lawyer1996.io.ua/s2635449/istoriya_advokaturi._pravoviy_status_advokaturi_ta_advokatska_diyalnist
5. Бакаянова, Н., & Храпенко, О. (2016). Історія адвокатури України у запитаннях та відповідях, ілюстраціях та фотографіях. Одеса: Юридична література.
6. Варфоломеева, Т., & Святоцький, О. (1992). Історія адвокатури України. Київ: Либідь.
7. Святоцький, О., & Медведчук, В. (1997). Адвокатура історія і сучасність. Київ: Ін Юре

1. Предмет, система і джерела дисципліни «Організація адвокатури та адвокатської діяльності»

Предмет курсу «Організація адвокатури та адвокатської діяльності» визначається колом питань та проблем, які повинні вивчатися в його межах.

Предметом вивчення дисципліни в широкому розумінні є *процес виникнення та сучасний устрій адвокатури* – незалежної самостійної громадської організації професійних юристів, яка у встановленому законом порядку виконує важливу суспільну функцію – захист прав та законних інтересів громадян і організацій, а також надає їм необхідну правову допомогу; напрями та завдання діяльності адвокатури, її взаємодія з іншими правоохоронними, громадськими, державними утвореннями.

Система курсу охоплює питання, присвячені правовим основам функціонування органів адвокатури, правовому статусу адвоката та його помічника, організаційним формам та видам діяльності адвокатів, формам участі адвокатів у кримінальному, адміністративному та цивільному судочинстві, розгляді господарських спорів.

Із загального обсягу численних організацій, які є в Україні, провідне місце посідає адвокатура, покликана згідно з Конституцією України та Законом України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» надавати юридичну допомогу громадянам, підприємствам, установам, організаціям, сприяти виконанню завдань правосуддя.

Захист прав та інтересів громадян і організацій здійснюється у вигляді *надання консультацій з правових питань*, як усних, так і письмових, *складання різного роду документів та ділових паперів* правового характеру, *виступів адвокатів у суді як захисників* у кримінальному провадженні, *представників* у цивільній справі, справі про адміністративне правопорушення або справі з господарського спору. Адвокати надають громадянам і організаціям й іншу юридичну допомогу.

Закон України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» та прийняті відповідно до нього інші нормативні акти дають можливість сформувати висококваліфікований і впливовий адвокатський корпус, завершити становлення української адвокатури, яка має виконувати своє конституційне призначення: *забезпечити право на захист від обвинувачення та надання правової допомоги під час вирішення справ у судах та інших державних органах.*

Викладання навчальної дисципліни «Адвокатура України» є нагальною потребою сьогодення, тому що питання захисту прав і свобод

громадян вийшло на перший план, інтерес до діяльності адвокатури зростає, і все більше студентів юридичних ВНЗ і факультетів мають бажання після закінчення ВНЗ займатися адвокатською діяльністю.

Відповідно до ст. 3 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» **правовою основою діяльності адвокатури України** є Конституція України, цей Закон, інші законодавчі акти України.

Зокрема:

- Кримінальний процесуальний кодекс України;
- Закон України «Про судоустрій і статус суддів»;
- Закон України «Про безоплатну правову допомогу»;
- Положення про Раду адвокатів України;
- Положення про Вищу кваліфікаційно-дисциплінарну комісію адвокатури;
- Положення про ордер адвоката та порядок ведення реєстру ордерів;
- Положення про організацію та порядок проходження стажування для отримання особою свідоцтва про право на заняття адвокатською діяльністю;
- Європейська угода про осіб, що беруть участь у процесі Європейського суду з прав людини та ін.
- Загальний кодекс правил для адвокатів країн Європейського Співтовариства, прийнято делегацією дванадцяти країн-учасниць на пленарному засіданні у Страсбурзі;
- Європейська угода про осіб, що беруть участь у процесі Європейського суду з прав людини та ін.

2. Історичні аспекти становлення адвокатури та адвокатської діяльності

Слово „**адвокат**” походить із латинської мови та означає здійснення захисту, захищати, вести у суді справу, надавати комусь у суді опіку, пораду з правових питань.

Зародження інституту адвокатури у різних народів мало свої особливості. У королівствах *зулусів і бечуанів* можна знайти перші зародки адвокатури. Оратори виголошували промови. Рішення могло бути оскаржене до вождя племені чи ради. Друзі та знайомі у зулусів уподібнювалися найпростішим і примітивним формам правового представництва у суді.

У **Туреччині** існували муфтії, які уподібнювалися до римських юрисконсультів.

У **давній Індії** правосуддя здійснювалося царем, а також загальними судами, із залученням осіб, що виступали у ролі захисників та представників сторін у цивільному спорі. З часом мудреці мали право на десятину у справі.

У **Єгипті** захист у суді здійснювався у письмовій формі, оскільки було побоювання, що при усному захисті відбуватиметься вплив на суддів, які мушили бути об'єктивними. З часом вводиться захист усний.

Що стосується **Греції**, то найбільш помітного розвитку інститут адвокатури набув у Афінах. Демократичний устрій Греції створював добрі умови для виникнення адвокатури. Вважалося честю для кожного вільного громадянина полісу вміти захищати себе у суді. „Соромно, - зазначає Аристотель, - не вміти захищати себе рукою, але ще соромніше не вміти захищатися словом”. Сторони особисто виступали у суді. У зв'язку з цим виникає потреба в логографах – людях, які допомагали складати тексти промов. Згодом суд дозволив, щоб поряд із стороною виступав ще й інший громадянин.

Найбільш визначними професійними логографами у Античній Греції були **Антифон, Сократ, Есхіл, Демосфен і Лисій**.

У ранній період розвитку й становлення **римської держави** розгляд справ здійснювався за принципом приватної саморозправи. На зміну приватній саморозправі прийшов легісакційний судовий процес. Розгляд справ проходив у два етапи: 1) у претора – підготовка справи до розгляду; 2) у суді. Саме такий процес сприяв розвитку адвокатури.

З розвитком інституту патронату виникла справжня адвокатура. Закони XII таблиць.

З появою можливості кожному вивчати закони поступово формується дві категорії осіб, які надавали правову допомогу: ті юристи, які не могли розраховувати на мистецтво красномовства, ставали просто **юрисконсультами**, інші – спеціалізувалися на участі у судових процесах.

Адвокати мали ряд привілеїв: пільги щодо оплати різних податків, звільнення від служби у війську тощо. Діти адвокатів вступали до війська поза всякою чергою, за старшинством.

Починаючи від **закону Цинція 204 р.**, було дещо врегульовано порядок отримання адвокатами гонорару. Закон забороняв отримувати від клієнта гонорар до закінчення справи в суді. Після закінчення справи у суді можна було отримувати гонорар у вигляді подарунку. Згодом встановився звичай, що кожен захисник вправі був погоджувати із клієнтом ще до вирішення справи судом питання розміру оплати своєї праці. Уже в античному Римі адвокати дотримувалися певних морально-

етичних норм, які регулювали взаємини із клієнтом, судом, із протилежною стороною тощо. *Адвокати приймали присягу на Біблії*. Присяга приймалася щодо кожної справи, в якій збирався адвокат взяти участь.

Історичний шлях виникнення та розвитку української адвокатури пройшов тривалий шлях свого становлення та розвитку. На підставі аналізу історичних джерел вчені стверджують, що вже в **Київській Русі** роль захисників у судах виконували рідні, приятелі сторін – послухи (особи, які могли посвідчити про попереднє життя звинуваченого).

Професійно адвокатура в Україні сформувалась в період **польськолитовської доби (XIV-XVI ст.)**. особливу роль у цьому плані відіграли Литовські статuti і магдебурзьке право.

Вперше станова професійна адвокатура з'являється у міських судах, а згодом – у загальних публічних. Назва „адвокат” у значенні захисника прав сторони вперше вживається в „Правах, по котoryм судится малороссийский народ» 1743 р.

Згідно з нормами **Литовського статуту 1588 р.** адвокатом могла бути будь-яка вільна людина, яка проживала на території Литовсько-Української держави, за винятком духовних осіб, а також тих, хто обіймав посади у замкових і земських судах того самого округу. Остання категорія могла бути захисниками у іншому окрузі. Передбачались випадки, коли адвокат повинен був діяти безоплатно. Адвокат міг вступати у справу лише пред'явивши „верчое челобитие”, яке він отримав від клієнта. Шкода, завдана адвокатом, відшкодовувалась у подвійному розмірі.

Як самостійний правовий інститут адвокатура в Україні була запроваджена після проведення **на початку 60-х рр. XIX ст. судової реформи**, в результаті якої поряд з проголошенням таких принципів, як загальний і рівний для всіх суд, гласність процесу тощо, було закріплено й право обвинуваченого на захист. Правову регламентацію інститут адвокатури одержав за **„Судовими статутами”, затвердженими 20 листопада 1864 р.**

Адвокати поділялись на дві категорії – **присяжні та приватні** повірені. *Присяжними* повіреними могли бути особи, що мали вищу юридичну освіту й практичний стаж відповідної судової роботи, а також як помічники присяжного повіреного – не менше п'яти років.

У травні 1874 р. поряд з присяжною адвокатурою народжується інститут приватних повірених. *Приватними* повіреними могли бути громадяни, які досягли 18 років, за винятком жінок, які не мали права представляти в суді чужі інтереси. Вони могли виступати

лише в тих судах, до яких вони були приписані і які здійснювали нагляд за їхньою діяльністю.

3 1890 р. в Росії стала розвиватися колективна форма роботи у вигляді юридичних консультацій. **3 березня 1890 р.** було прийнято закон, що обмежував допуск в адвокатуру євреїв. Вони могли практикувати лише як помічники приватних повірених.

Адвокатура в Галичині і на Буковині утвердилась як інститут з **Положення про суд 1781 р.** Щоб бути адвокатом необхідно було мати юридичну освіту, ступінь доктора права, пройти практику адвоката (термін не визначений) та скласти адвокатський іспит.

Положення про адвокатуру 1868 р. підвищило вимоги до прийому в адвокатуру. Щоб стати адвокатом, необхідно було мати ступінь доктора права, відбути семирічне стажування і скласти перед спеціальною комісією адвокатські іспити. При цьому перескладання дозволялося через два роки.

24 листопада 1917 р. було прийнято Декрет № 1 „Про Суд”, який скасовував адвокатуру, прокуратуру, відділи кримінальних розслідувань і практично всю судову систему царської Росії. У **листопаді 1918 р.** було прийнято **Положення „Про народний суд”**, згідно з яким були утворені колегії обвинувачів, захисників та представників сторін у цивільному процесі.

11 травня 1920 р. Рад нарком видав **постанову „Про реєстрацію осіб з вищою юридичною освітою”**, згідно з якою, в триденний строк після опублікування, зазначені особи зобов'язані зареєструватися у підвідділах обліку та розподілу робочої сили за місцем проживання. Особи, які не зареєструвалися, вважалися дезертирами і каралися судом.

25 травня 1922 р. приймається **положення „Про адвокатуру”**, а **5 червня 1922 р.** **Положення „Про колегії захисників”**. **16 серпня 1939 р.** було затверджене нове **Положення „Про адвокатуру”**. Адвокатам заборонялась робота у державному секторі. У **червні 1952 р.** Міністерством юстиції СРСР було затверджене **положення про юридичні консультації колегії адвокатів**, яке докладно регламентувало організацію і порядок роботи юридичних консультацій. Положення було **скасоване у квітні 1956 р.**

25 вересня 1962 р. Верховна Рада УРСР затвердила Положення про адвокатуру згідно з яким адвокатура є добровільним об'єднанням осіб, які здійснюють захист на попередньому слідстві і в суді, представництво в цивільних справа у суді і арбітражі, а також подають іншу юридичну допомогу громадянам, підприємствам, установам, організаціям та колгоспам.

У 1965 р. було прийнято Положення про оплату праці адвокатів в Українській РСР. Мінімум місячного заробітку адвоката становив 75 крб.

1 жовтня 1980 р. Верховною Радою УРСР було затверджене нове Положення про адвокатуру УРСР. Стаж роботи – 2 роки, строк випробування – до 3 місяців.

19 грудня 1992 р. Верховна Рада України прийняла Закон України „**Про адвокатуру**”.

3. Еволюція суспільних відносин як засада виникнення та існування адвокатури та адвокатської діяльності

У будь-якому суспільстві особи у процесі своєї життєдіяльності вступають в певні відносини між собою. Ці відносини, безумовно, підпорядковуються встановленим у суспільстві правилам поведінки, серед яких провідне місце посідають санкціоновані державою норми права. У процесі практичного застосування норм права виникає необхідність надання професійної допомоги учасникам правовідносин з метою забезпечення неухильного дотримання, належного виконання та ефективного використання цих норм.

Наявність розгалуженої системи професійних об'єднань та осіб, покликаних надавати правову допомогу є однією з головних ознак цивілізованого суспільства.

Можливість одержання кожною особою правової допомоги є важливим благом у будь-якому цивілізованому суспільстві. *Право на юридичну допомогу* є невід'ємним правом кожної людини і виступає органічною частиною правового положення особи в державі, одним з найважливіших факторів активної участі населення в житті країни.

Раніше традиційно потреба в наданні юридичної допомоги пов'язувалася з участю особи в кримінально- або цивільно-правових чи кримінально – або цивільно-процесуальних правовідносинах. Однак *чим більше просувається суспільство по шляху соціального прогресу, тим більш різнобічними інтересами воно починає жити, тим частіше виникає потреба в одержанні кваліфікованих юридичних послуг з питань найрізноманітнішого характеру.* Цим зумовлена необхідність визначення місця і ролі адвокатури в сучасному суспільстві та встановлення чіткого переліку функцій і завдань, які виконує адвокатура як правовий інститут.

Особливо розвинених форм адвокатська професія набула в таких античних країнах Середземномор'я, як Греція та Рим. Так, в Греції, хоча особливого стану адвокатів не існувало, вже склався

особливий клас осіб, які присвятили себе складанню промов для виголошення їх позивачами у суді.

У Греції не було ні державного обвинувачення, ні державного слідства. Антична держава брала на себе обов'язок арбітра у спірних питаннях, водночас ініціативу обвинувачення залишила в приватних руках; самі сторони мали збирати докази й аналізувати їх у своїх промовах. Афінське судочинство вимагало, щоб сторони особисто виступали в суді на свій захист. З цих причин виникла потреба в логографах, в людях, які допомагали складати тексти промов. Згодом, суд дозволив, щоб поряд із стороною ще й виступав інший громадянин.

Спочатку промови, що мали назву логографії, склалися для рідних і друзів, але потім їх написання стало заняттям окремого класу осіб, що називалися *логографами* або *дикографами*. Першим професійним логографом вважається **Антифон (V в. до Р. Х.)**, який, за словами Амміана Марцелліна і Плутарха, ввів звичай брати плату за створення судових промов. Пізніше з'являється цілий ряд інших логографів, серед яких Лизій, Ісократ, Есхіл і Демосфен. Такою була первинна форма адвокатури в Греції, форма, яку ще називають «німою адвокатурою». Вона залишалася пануючою до завершення періоду республіки.

Проте, логографи не могли цілком задовольнити потреби в судовому захисті. Логограф міг заздалегідь приготувати для сторони позов або обвинувачення, але не міг заперечувати обвинувачу чи позивачу, не знаючи, які докази наведуть вони в суді. Логограф не міг передбачити всі докази протилежної сторони, щоб спростувати їх до того, як вони будуть висловлені.

Хоча переконлива, майстерно складена промова безумовно потрібна, однак красномовність, спосіб її висловлення та розуміння суті може стати вирішальним чинником, який впливає на суддів. Саме тому виникає необхідність в тому, щоб судові промови виголошували професійні оратори.

Крім того, в Афінах з'явився інститут, що нагадує сучасну прокуратуру. Приватному обвинувачеві було надане право обрати собі одного або навіть кількох помічників з числа видатних ораторів, а у складних випадках народ або вищі урядові установи при відсутності приватних скаржників призначали таких офіційних обвинувачів, які мали назву категорів або синегорів. Серед них були видатні оратори Греції, починаючи з Перикла, що був призначений народом для обвинувачення кимона, і закінчуючи Демосфеном, що також виступали в ролі синегора.

І от, з одного боку, недоліки логографії, а з іншого боку, вимоги справедливого захисту призвели до того, що суди стали в окремих випадках дозволяти здійснювати усний захист сторін стороннім особам. Це відбувалося наступним чином: закон вимагав, щоб сторони самостійно захищали свої інтереси, тому суди, не маючи права порушувати цю вимогу, вдавалися до обходу закону. Сторони повинні були бути присутніми на суді і вести дебати, але їм дозволялося після проголошення першої промови просити суд, щоб другу промову продовжив хто-небудь зі сторонніх осіб. Друга промова називалася девтерологією, а особи, які її виголошували – синегорами, за аналогією із кримінальними обвинувачами. Таким чином досягалася мета грецького правосуддя: збереження принципу особистої участі сторін у справі, і в той же час допущення судової допомоги з боку осіб, що не є учасниками процесу.

Грецькому правосуддю були відомі два види представництва, а саме: законне або необхідне представництво і змішане.

Законне представництво стосувалося окремих категорій осіб, які з певних причин не можуть самостійно виступати в суді. Так, право участі в суді належало лише особам право – і дієздатним. Жінки і неповнолітні, душевно хворі та з фізичними вадами не входили до числа цих осіб, тому вони повинні були діяти в суді через представників – своїх опікунів, якими були батьки, чоловіки, старші брати і інші родичі. Представниками сиріт могли бути будь-які особи. У особливому становищі знаходилися іноземці. Метеки (іноземці, які постійно проживають на певній території) сплачували податок за право жити на афінських землях і користувалися законним захистом, однак повинні були обирати собі патрона з числа природжених громадян. Іноземці, які тимчасово перебувають на певній території теж були зобов'язані мати патрона. У процесуальному відношенні різниця між цими двома категоріями іноземців полягала в тому, що метеки могли подавати всі без винятку позови, але за участю свого патрона, в той час як інші іноземці – лише ті, які торкалися їх особистих інтересів, безумовно, також за участю патрона.

Змішане представництво застосовувалося як представництво інтересів юридичних осіб.

Римська адвокатура заслуговує особливої уваги. З неї фактично почався висхідний розвиток світової адвокатури. В Римі, як і в Греції, первісною формою була родинна адвокатура.

Дані, що збереглися в деяких пам'ятниках про найдавніші судові процеси свідчать, що родинна адвокатура віддавна існувала в італійських народів, родинний захист був здавна звичайним явищем у

Римі. Однак у юридичній літературі можна зустріти думки про те, що формування адвокатури в Римі почалося з інституту патронату.

Патронат є свого роду перехідною формою відродинної додоговірної адвокатури. Початковий патронат, що мав родинний характер, на перших порах свого існування більш-менш задовільно виконував своє призначення. Світоглядні та ідеологічні форми, що були вироблені в Греції на різних етапах її розвитку, виявлялися придатними для використання новим античним суспільством із наповненням цих форм новим змістом. Що стосується адвокатури, то в античному Римі знання законів було прерогативою патриціїв, оскільки лише вони допускалися до управління в державі, відправлення правосуддя й патронату.

Відносини між патронами і клієнтами були побудовані за аналогією з родинними відносинами. Клієнт, обравши собі патрона з числа римських патриціїв, приписувався до його роду, прилучався до родового культу й одержував право називатися родовим іменем. Він вважався ніби усиновленим патрона. Клієнт був зобов'язаний ставитися до патрона з всією повагою, надавати йому послуги, обдаровувати його дочок, сплачувати за нього і за його дітей викуп у випадку, якщо вони потрапили в полон до ворога, брати участь своїм майном у виплаті його боргів чи покритті витрат на суспільну службу і т.п. Зв'язок клієнта з патроном вважався постійним і навіть успадковувався. Патрон повинен був усіляко сприяти клієнтові, захищати його інтереси перед судом так, як захищав інтереси своїх родичів. Таким чином, патронат сам по собі не вніс нового принципу в розвитку адвокатури: захист патронів був результатом поширення родинної адвокатури на осіб, що перебували у відносинах, подібних до родинних. Проте, патронат був безпосереднім джерелом, з якого розвилася вільна адвокатура. Це відбулося в такий спосіб.

Як відомо, знання і застосування права знаходилося в древньому Римі винятково в руках патриціїв. Одні вони допускалися до виконання жрецьких обов'язків; одні вони брали участь у державних справах, у відправленні правосуддя і судовому захисті своїх клієнтів. При відсутності писаних законів вони аж до видання XII таблиць і навіть пізніше були єдиними людьми, які знали право.

Однак постійні завойовницькі війни Риму, підкорення багатьох народів і племен прискорили розпад інституту патронату. Сама система патронату збереглася, але вона була значно оновлена й наповнена новим змістом.

Патронат втратив свій обов'язковий характер. Зв'язок патронів із клієнтами ослабнув, і патронат, що являв собою цілісний суспільно-

політичний інститут, розпався на дві складові частини. З одного боку, з нього виділився приватноправовий елемент у вигляді патронату пана над вільновідпущеними рабами, що продовжував існувати до пізніх часів, а з іншого боку – судово–процесуальний елемент, що виражався в юридичному захисті, який знатний і впливовий патрицій надавав особам, що потребували його допомоги. Ці особи, як і раніше, називалися клієнтами, а їхній покровитель – патроном, але старі терміни позначали зовсім нове явище. Патрон звільнився від всіх обов'язків щодо клієнта, за винятком обов'язку судового захисту. Клієнт повинен був тільки оплатити послуги або зробити подарунок за допомогу в судовому процесі. Відносини між ними вже не були постійними, довічними і навіть успадковуваними, як це було раніше, – вони виникали тільки на час процесу і припинялися разом з ним. Словом, під виглядом патронату з'явився прототип сучасної адвокатури.

Слід зазначити, що першим кроком до створення вільної адвокатури було видання **XII таблиць**, яке зробило загальнодоступним знання законів, проте патриції зуміли втримати у своїх руках ключ до застосування їх на практиці. Справа в тому, що закони XII таблиць стосувалися тільки матеріального права. Процесуальні форми, що склалися з розкладів днів і годин, коли можна було здійснювати правосуддя; і в правил користування позовними формулами не були обнародовані і становили, як священний предмет, таємницю колегії жерців, членами якої могли бути тільки патриції. Завдяки цьому сторони все-таки не мали можливості обійтися без сприяння патриціїв. Тільки опублікування Флавієм (Vст.), а потім Елієм (IV ст.) таблиці процесуальних строків і позовних формул, завдало остаточного удару юридичної монополії патриціїв. Вивчення і застосування права стало доступним для всіх бажаючих, і адвокатура зробилася цілком вільною професією.

Першими юристами в Римі були **патрони**. В особі їх поєднувалися дві професії: *юрисконсультів* і адвокатів. Вони не тільки захищали своїх клієнтів в суді, але і роз'яснювали їм закони, давали юридичні поради, керували ними під час укладення угод. Коли патронат остаточно розпався, і вивчення права стало можливим для всіх бажаючих, розвиток юридичної професії пішов двома різними шляхами. Одні юристи, що не володіли красномовством, зайнялися виключно юридичним консультуванням. Інші, навпаки, вдалися до адвокатури, причому іноді суміщали її з консультуванням. Перші мали назву юрисконсультів або правознавців. Їх діяльність полягала в наданні юридичних порад (*respondere*), участі при укладенні угод для дотримання необхідних формальностей (*cavere*) і підтримки в суді

адвокатів, які не завжди були знайомі з правом (*agere*). Консультації надавалися або вдома або на форумі. В разі потреби вони приходили зі своїми клієнтами в суд і повідомляли адвокату, що проголошував промову, юридичні відомості, необхідні для даної справи і часто невідомі оратору. Однак не лише сторони радилися з юрисконсультами, а й самі судді зверталися до них, щоб, при прийнятті рішення можна було послатися на авторитет вченого юриста. Юрисконсультами були звичайно патриції, які, за загальним правилом, надавали послуги безоплатно. Вони могли отримувати винагороду лише у формі добровільної пожертви.

Згодом юрисконсульти поступово все більше і більше відмежовувалися від адвокатів, таким чином втрачаючи свій первинний характер. З простих радників вони перетворилися після видання XII таблиць в тлумачів права. Найголовнішим в їх діяльності стало тлумачення норм права, але тлумачення не буквально, а поширювальне.

Імператор Август офіційно визнав за юрисконсультами право тлумачення, і розуміючи важливість їх діяльності, з метою впорядкувати її постановив, що думки таких юристів матимуть для судів силу закону. Утому випадку, коли думки юристів не збігаються, суд може на свій розсуд вибрати будь-яку з цих думок.

Поряд з юрисконсультами діяли адвокати, які займалися судовим захистом. Вони як і раніше продовжували називатися патронами.

Сам термін «*advocatus*» (*адвокат*) з'явився в античному Римі в республіканські часи, але на початковому етапі він ще не мав ні значення правознавця-юрисконсульта, ні патрона, він стосувався характеристики зовсім інших осіб. Спочатку цим терміном називалися родичі й друзі позивача, які давали певні поради щодо судового процесу. Згодом цей термін було поширено на осіб, що сприяли стороні готувати докази, матеріали для патрона. Ось як пояснювалася різниця між різними видами судової діяльності в одній із хронік: «хто захищає будь-кого в суді, той зветься патроном і є оратором; адвокатом, якщо допомагає юридичними порадами (*jus suqqueris*) чи своєю присутністю висловлює дружню участь (*praesentiam commodot amico*); повіреним, коли веде справу, і когнітором, якщо перебирає на себе справу присутнього і захищає ніби себе».

Як і в Греції, у Римі адвокатура була тісно пов'язана з ораторським мистецтвом. Патрони не стільки піклувалися про представлення юридичних позицій, скільки про виявлення красномовства.

Крім того, в Римі існували ті, що хвалять (*laudatores*), – особи, які як свідки розповідали в суді про заслуги і чесноти підсудного, відповідаючи грецьким параклітам; ті, що нагадують (*monitores*), –

особи, які підказували оратору правові положення, і навіть брали участь в дебатах; ті, що сповільнюють (*moratores*), завдання яких полягало в тому, щоб говорити промову в той час, коли головний оратор відпочиває, і законники (*leguleii sive formulares*) – юрисконсульти нижчого рівня. Всі ці різновиди юридичної професії не можуть бути визнані адвокатурою. Тільки патрони (*patroni causarum*) були адвокатами в повному розумінні слова.

Організація адвокатури включає порядок і форми діяльності адвокатів, вимоги, що ставляться до осіб, які набувають статус адвоката, права, обов'язки та гарантії діяльності адвокатів. Для римської адвокатури характерними є дві форми її організації. Умовно їх можна визначити як адвокатура республіканського періоду та адвокатура часів імперії. Ці форми організації адвокатури суттєво різняться між собою. Різниця між ними зумовлена, в основному, зміною форми державного правління, а у зв'язку з цим і зміною підходів до організації адвокатури.

Республіканська адвокатура була в повному розумінні слова вільною професією. Законодавча регламентація майже не торкнулася її. Тільки практика і звичай виробили деякі правила, що стосуються особливостей професійної діяльності адвокатів.

Віддавна існував звичай, за яким молоді люди, які набувають статус адвоката тобто «вступають до адвокатури», викликалися для презентації на форум у форум у супроводі важливої особи, наприклад колишнього консула.

Умови для здобуття адвокатської професії, як-то освітній ценз, практична підготовка, моральні якості тощо, не були визначені. Молоді люди – кандидати в адвокати прослуховували курс риторики у фахівців ораторського мистецтва, були присутніми при консультаціях знаменитих правознавців, відвідували засідання судів та ін. Проте ні порядок, ні строк, ні навіть обов'язковість цих занять не були закріплені законом. Фактично кожна особа, що відчувала потребу, мала здібності і досвід, могла надавати своїм співгромадянам юридичну допомогу.

Правозаступництво було відокремлено від судового представництва. У цей період адвокати здебільшого були ораторами. Адвокатура була прямим шляхом до зайняття вищих і почесних посад у державі. Адвокатура у цей період висунула багато видатних судових ораторів, таких, як Марк Антоній, Гай Гракх, Красс, Юлій Цезар, Помпей, Цицерон.

Слід зазначити, що в Римі були спеціально передбачені окремі категорії осіб, які не могли стати адвокатами. Перелік цих осіб встановлювався преторським едиктом і в подальшому був включений до Зводу Юстиніана. Едиктом передбачалось три категорії таких осіб.

До першої відносилися ті, котрі не могли вести ні чужих, ні своїх справ, а повинні були брати собі адвоката. Це, наприклад:

- 1) неповнолітні, тобто особи, які не досягли 17 років;
- 2) глухі, у зв'язку з тим, що вони не в змозі чути розпоряджень суду.

Якщо вони не мали адвоката, то претор сам призначав їм його.

До другої категорії осіб відносилися ті, що могли вести тільки свої справи, а саме:

- 1) сліпі на обидва ока, у зв'язку з тим, що вони не могли бачити знаків преторської влади;

- 2) жінки, у зв'язку з тим, що «вони не повинні в силу правил пристойності для їхньої статі втручатися в чужі справи і братися за чоловічі заняття». Однак історія зберегла відомості про те, що попри заборону існували дві жінки, які хоча і не займалися безпосередньо адвокатурою, але були наділені ораторським талантом. Їх звали Амезія Сентія і Гортензія.

Перша сказала блискучу промову в свій захист і була майже одностайно виправдана судом від зведеного проти неї обвинувачення, а друга, дочка знаменитого оратора Гортензія, виступала перед тріумвірами проти податку, яким були обкладені римські жінки, і, завдяки її чудовій промові, податок було значно зменшено.

До третьої категорії належали ті особи, які могли виступати адвокатами не всіх позивачів, а тільки: своїх батьків, дітей, патронів, чоловіків і жінок, вільновідпущених, родичів, свояків і тих у яких вони були опікунами чи піклувальниками. Іншими словами, вони могли виступати тільки у випадках родинного захисту. Крім того до цих осіб належали: позбавлені цивільної правоздатності, особи, до яких застосовувалося кримінальне покарання, особи, що займалися ганебними ремеслами, наприклад, гладіатори, і взагалі всі ті, яким за законом, рішенням народних зборів, сенатською постановою і едиктом претора дозволено було клопотати тільки за визначених осіб. Як вже зазначалося умови та гарантії адвокатської діяльності рідко піддавалися законодавчій регламентації і в основному регулювалися звичаями.

Однак така гарантія адвокатської діяльності як *гонорар* піддавалася законодавчій регламентації. У 204 р. до н.е. був виданий закон Цинція. Від нього дійшов до нас один тільки заголовок: «Закон про дарунки і приношення». Оскільки цей закон не зберігся повністю, то важко чітко визначити його суть. Деякі вчені вважають, що він забороняв особам, які займали публічні посади або діяли в публічному інтересі, приймати за це подарунки як гонорар. Інші, навпаки, дотримуються тієї думки, що цим законом пропонувалося

«розглядати все отримане або обіцяне за такого роду дії, як подарунки, тобто необов'язкові і добровільні приношення». Більшість вчених думає, що цими законом було, безумовно, заборонено адвокатам отримувати будь-яку винагороду. Але існує інший підхід, який полягає в тому, що заборона адвокатуві приймати винагороду тривала до закінчення процесу, а після його закінчення адвокатуві було дозволено приймати запропонований гонорар. Такий підхід до заборони адвокатського гонорару видається правильним. Крім того, саме мотив абсолютної заборони гонорару був би досить незрозумілим, оскільки представники усіх вільних професій в Римі мали право на винагороду за свою працю.

Римське законодавство республіканського періоду торкнулося ще однієї сторони адвокатської діяльності такої як тривалість *судових промов*. Спочатку вона визначалася на розсуд суду. Але незадовго до завершення періоду республіки Помпей «наклав вузду на красномовство». Час промови вимірювався водяним годинником, який мав назву клепсидра. Втім, обмеження тривалості промови визначеним часом існувало недовго. З падінням республіки закон Помпея було скасовано, і визначення тривалості промови знову надано суду.

Слід зазначити, що не всі вимоги до організації римської адвокатури визначалися звичаями, були вироблені практикою чи встановлені законодавством. Більшість вимог потребувала додаткової регламентації. Однак незважаючи на все це, республіканський період все-таки повинен бути визнаний кращим періодом римської адвокатури.

З падінням республіки адвокатура, як і взагалі судові установи, зазнали значних змін. Судова влада перейшла від представників народу до імператора, верховної ради і урядових чиновників. *Принципи гласності і змагальності* стали обмежуватися. З'явилися зачатки слідчого процесу і письмової апеляції, а разом з тим розвивалося заочне судочинство. Збільшувалася законодавча регламентація адвокатури. Однак, спочатку, до перенесення столиці з Риму в Константинополь, вона торкалася переважно питань адвокатського гонорару. Це цілком зрозуміло: жадібність і безцеремонність адвокатів, яка існувала в кінці республіканського періоду, досягли тепер колосальних розмірів. В цей період було прийнято ряд постанов Сенату та інших актів, які регулювали питання гонорару. В основному вони торкалися проблеми того, на яких умовах виплачується гонорар. Зокрема, чи дозволити умови про гонорар і попереднє його одержання в межах такси? Або ж залишити колишній порядок і визначити тільки максимальний розмір винагороди після закінчення процесу? Наприклад, варто згадати сенатську постанову, про яку згадує Пліній. Вона буквально повторювала закон Клавдія, забороняючи продавати і купувати судовий

захист, вона дозволяла після закінчення справи брати гроші в розмірі не більш 10 тисяч сестерціїв. Потім при спадкоємці Клавдія– Нероні теж була видана сенатська постанова щодо гонорару, але про неї існували дві, очевидно, суперечливі думки. Тацит стверджує, що Нерон відновив закон Цинція, а Светоній говорить, що він дозволив адвокатам брати «визначену» (тобто, ймовірно, визначену таксою) і «справедливу», тобто таку, що відповідає справі плату. Якщо поєднати ці положення, то вийде ні що інше, як закон Клавдія, що, не скасовуючи закону Цинція, встановив таксу, яку сплачували клієнти. Розбіжність думок, висловлених Тацитом і Светонієм, пояснюється тим, що кожен з них повідомляв тільки ту частину закону, яка була йому вигідна, або яка здавалася важливішою.

У такому положенні питання про гонорар, очевидно, знаходився до часів Олександра Сєвера. При Олександрі Сєвері, як видно з уривків, що дійшли до нас, колишній порядок речей було принципово змінено. Хоча умови про гонорар, встановлені до судового засідання, як і раніше, були недійсними, але вони набирали чинності, якщо узгоджувалися після закінчення справи, хоча б до постановлення рішення. Ще однією новелою було те, що адвокати одержали право позову про гонорар. Остання постанова найбільш важлива, тому що воно йшло в розріз з колишніми законами і звичаями й устанавляло новий порядок. Право позову здійснювалося шляхом екстраординарного процесу. Якщо адвокат встановив собі після закінчення справи визначений гонорар, то він міг його вимагати в суді з тією лише умовою, щоб сплачена йому сума разом з обіцяною не перевищувала 100 золотих (= 10,000 сестерціїв), тобто такси Клавдія. Якщо ж не було встановлено ніякої умови, то суд за вимогою адвоката повинен був присудити йому винагороду, «залежно від суті справи, таланту адвоката, звичаїв адвокатури і важливості судової інстанції, у сумі, що теж не перевищує такси». Таким чином, законодавство визнало оплатність адвокатури.

Роблячи загальний висновок щодо гонорару у римській адвокатурі, ми зауважуємо, що через усю його історію проходить червоною ниткою одна тенденція, саме тенденція «відносної безплатності адвокатури», тобто прирівнювання гонорару до добровільного, почесного дарунка з боку клієнта. Грунтуючись на традиціях древнього патронату, вона була вперше зведена в правову норму законом Цинція. Наступні законодавці не раз поверталися до неї і підтверджували її, так що можна без перебільшення сказати, що безплатність була основним принципом римської адвокатури, починаючи з найдавніших часів аж до Олександра Сєвера, коли їй був нанесений рішучий удар визнанням за адвокатами право позову про

гонорар. Оскільки таке визнання відбулося і гонорар з дарунка перетворився у винагороду за послугу, принцип безплатності був порушений, і адвокатура втратила свій первісний характер.

З перенесенням столиці з Рима в Константинополь законодавча регламентація стала помалу охоплювати всі сторони адвокатської діяльності. Адвокатура стала певним чином організованою професією. З IV ст. у законодавчих пам'ятниках з'являється термін «стан адвокатів» (*ordo, collegium, consortium advocatorum, causidicorum, togatorum*). Потім, адвокати поділяються на штатних і понадштатних; при імператорі Леві встановлюється іспит для кандидатів в адвокатуру (V ст.); обмежується кількість штатних адвокатів у кожній провінції; надаються різні привілеї як усьому стану, так і деяким з його членів, словом, законодавство прагне докладно визначити всі сторони професії.

У зводі Юстиніана можна знайти чітко організовану систему адвокатури. Основний принцип цієї організації – прирівнювання адвокатської професії до державної служби. Допуск до адвокатури залежав від начальника провінції або міста (у столицях), тобто від вищого адміністративно-судового чиновника. Негативні умови для прийняття до стану адвокатів були ті ж, що й у республіканський період. Як і раніше не допускалися до адвокатури неповнолітні, особи, які страждають деякими фізичними вадами (глухі, сліпі), жінки, позбавлені цивільної правоздатності, особи, які підлягали кримінальному покаранню, і ті, які займаються ганебними ремеслами. Разом з тим до кандидатів в адвокатуру ставилися деякі інші обов'язкові умови, саме: 1) закінчення курсу в одній з юридичних шкіл і 2) іспит. З передмови до Дигест видно, що до Юстиніан весь навчальний матеріал, що викладався в цих школах, був розподілений на чотири роки. Юстиніан додав сюди ще один рік, причому ухвалив, що перші чотири роки повинні присвячуватися проходженню Інституцій і Дигест, а п'ятий – спеціальному вивченню шостої і сьомої частини Дигест і Кодексу. По закінченні цього курсу, кандидати в адвокатуру повинні були скласти державний іспит. Екзаменатори повинні були засвідчувати під присягою, чи отримав кандидат достатні знання чи ні. Кандидат, що склав іспит, міг бути допущений з дозволу начальника провінції до заняття адвокатурою.

Адвокати вносилися в списки (*rotula*) по префектурах у порядку їхнього допущення до професії. Перший за списком називався старшиною (*primas*). Всі адвокати розділялися на два розряди: штатних (*statuti*) і понадштатних (*supernumerarii*). Різниця між ними полягала в тому, що перші були обмежені визначеною кількістю і мали право виступати у всіх судах, а другі не були обмежені кількістю і практикували

в нижчих судах. Штатні призначалися начальником провінції з числа понадштатних. Кількість штатних була визначена для кожної префектури окремо. Дисциплінарний нагляд за адвокатами належав так само, як і прийняття в число їх, начальникові провінції. Для адвокатів була встановлена особлива професійна присяга, що вони повинні були вимовляти не при вступі в стан, а на початку кожної справи.

Такою була організація адвокатури за законодавством Юстиніана. Вона зовсім не була становою в повному розумінні цього слова, хоча і носила таку назву.

4. Розвиток демократичних засад організації адвокатури та адвокатської діяльності в Україні та світі

На рубежі 80—90-х рр. ХХ ст. в Україні сталися епохальні історичні події. В умовах глибокої соціально-економічної та політичної кризи в республіці розпочався і набув подальшого розвитку процес руйнування тоталітарної більшовицької системи і демократизації соціально-економічного та державно-правового ладу. Цей процес став однією з передумов реформування всієї правової системи країни шляхом побудови її на демократичних принципах, що потребувало не лише зовнішньої зміни законодавства, а й побудови його на принципово інших засадах. Законодавство про адвокатуру мало стати таким, що найбільш повно віддзеркалює гуманістичні ідеї, сприяє забезпеченню прав і свобод людини.

Спочатку у галузеві законодавства були внесені істотні зміни, згідно з якими права адвоката значно розширювалися порівняно з попередніми актами, що, в свою чергу, сприяло гарантуванню прав людини, а **19 грудня 1992 р. прийнято Закон України "Про адвокатуру"**.

13 листопада 1989 р. Верховною Радою СРСР були прийняті нові Основи законодавства Союзу РСР і союзних республік про судоустрій, відповідно до яких значно розширювалася сфера діяльності захисника у кримінальному процесі. Згідно зі статтею 14 Основ підозрюваному, обвинуваченому й підсудному гарантувалося право на захист, яке забезпечувалося шляхом участі захисника з моменту затримання, арешту чи пред'явлення обвинувачення. Як відомо, раніше захисник допускався до участі у справі лише з моменту повідомлення обвинуваченого про закінчення попереднього слідства та пред'явлення йому всіх матеріалів справи для ознайомлення.

Згідно з Основами законодавства про судоустрій були внесені зміни й доповнення до Основ кримінального судочинства Союзу РСР і

союзних республік, які конкретизували участь захисника на стадії попереднього слідства та в суді. Зокрема, встановлювалося, що захисник допускається до участі у всіх справах з моменту пред'явлення обвинувачення, а у випадках затримання особи, яка підозрювалася у вчиненні злочину, або застосування до неї запобіжного заходу у вигляді взяття під варту до пред'явлення обвинувачення — з моменту оголошення їй протоколу затримання або постанови про застосування цього запобіжного заходу, але не пізніше 24 годин з моменту затримання. Якщо у цей строк обраний підозрюваним або обвинуваченим захисник з'явитися не може, їм пропонувалося запросити іншого захисника або забезпечувався захисник через юридичну консультацію.

Захисник став брати участь у дізнанні, попередньому слідстві й у судовому розгляді. Тепер не тільки у справах неповнолітніх та осіб, які через фізичні та психічні вади не могли самі здійснювати своє право на захист, а й осіб, котрі не володіли мовою, якою ведеться судочинство, захисник обов'язково брав участь з моменту пред'явлення обвинувачення або затримання особи, яка підозрювалася у вчиненні злочину або до якої було застосовано запобіжний захід у вигляді взяття під варту до пред'явлення обвинувачення.

Обов'язкова участь захисника у справах про злочини, за які могла бути призначена смертна кара, передбачалася з більш раннього моменту — з пред'явлення обвинувачення.

Встановлювалося, як і раніше, що захисниками можуть бути не лише адвокати, а й представники професійних спілок та інших громадських організацій, але тепер вони допускалися тільки у справах членів цих організацій. Захисниками могли виступати й інші особи, яким таке право надавалося законодавством.

У цей період поширилася практика допуску до участі в судовому розгляді членів правових кооперативів, які створювалися повсюдно.

З 1991 року відповідно до Закону України "Про підприємництво" допускається здійснення юридичної практики за ліцензією, яка видається Міністерством юстиції особам, котрі мають юридичну освіту.

З того часу не існувало монополії колегій адвокатів на правове обслуговування громадян. Паралельно з адвокатами стали практикувати й інші юристи, надаючи ті ж самі види юридичної допомоги, що й члени колегій адвокатів.

Треба зауважити, що, оскільки законодавством не заборонялося одержання адвокатами ліцензій на право заняття юридичною практикою (на відміну, наприклад, від прокурора, нотаріуса та ін.), деякі з них отримали такі ліцензії і займалися правовим забезпеченням

зовнішньоекономічної діяльності, надавали юридичну допомогу підприємцям, спільним підприємствам, новим структурам, що народжувались у зв'язку з впровадженням ринкових відносин.

Деякі президії колегій адвокатів вносили пропозиції заборонити одержання ліцензій адвокатами, тому що вбачали послаблення самих колегій через таку практику. Однак попри всі пропозиції заборони такий порядок діяв певний період часу.

Важливим було положення, згідно з яким підозрюваний, обвинувачений, підсудний мали забезпечуватись допомогою адвоката для здійснення захисту. В передбаченому законодавством порядку вони могли бути звільнені цілком або частково від оплати юридичної допомоги за рахунок держави.

15 листопада 1991 р. Кабінет Міністрів України прийняв спеціальну постанову "Про порядок оплати праці адвокатів по наданню юридичної допомоги у кримінальних справах", а Міністерство юстиції України та Міністерство фінансів України розробили Положення про порядок оплати праці адвокатів за надання юридичної допомоги громадянам у кримінальних справах, затверджене 27 листопада 1991 р. Крім того існувала низка інших положень та інструкцій, якими був закріплений основний принцип оплати юридичної допомоги — погодження між адвокатом і особою, яка звернулася по правову допомогу.

Слід зазначити також, що обов'язком захисника було використання всіх передбачених у законі засобів та способів захисту з метою виявлення обставин, що виправдовують підозрюваного, обвинуваченого або підсудного, пом'якшують їхню відповідальність. Для цього з моменту допуску до участі в справі захисникові надаються конкретні права. Однак встановлювалися й деякі обмеження, яких раніше не було. Наприклад, побачення з підозрюваним або обвинуваченим захисник мав тільки після першого їх допиту; перелічувалися документи, з якими захисник мав право ознайомлюватися з моменту допуску.

У зв'язку з переходом економіки республіки на ринкові відносини та введенням різноманітних форм власності змінюються й форми юридичної допомоги підприємствам, організаціям, об'єднанням та окремим особам. Практикується складання адвокатами проектів статутів, положень, договорів тощо. Особлива увага приділяється наданню юридичної допомоги малим і спільним підприємствам як за договорами, так і за разовими дорученнями. Певний досвід такої роботи набуто у Київській, Харківській та Одеській обласних колегіях адвокатів,

де створені й успішно діють спеціалізовані юридичні консультації з питань правового забезпечення господарської діяльності підприємств.

Особливо гострою стала проблема організаційного оформлення адвокатури, що нарешті вирішило б питання її незалежності. Крім того постало питання про можливість створення об'єднань адвокатів, які могли б представляти їх інтереси у державних органах і громадських організаціях, захищати їх соціальні та професійні права. Усе ви ще ви кладе не свідчить про те, що це були лише перші кроки реформування адвокатури, а в цілому вона потребувала більш значних змін.

Організаційне оформлення української адвокатури, її незалежне від державних структур існування почалося **у вересні 1990 р.** на установчому з'їзді (21—22 вересня), який прийняв рішення про створення Спідки адвокатів України — добровільної, громадської, незалежної, самоврядної організації. Метою Спідки за її статутом є об'єднання зусиль адвокатів у розбудові демократичної правової держави, поліпшення юридичної допомоги, що надається громадянам, установам, організаціям (у тому числі іноземним фізичним і юридичним особам), підвищення ролі та авторитету адвокатури в суспільстві, сприяння розвитку індивідуальної адвокатської практики, а також набуттю адвокатурою повної самостійності й самоврядування, захист прав і законних інтересів членів Спідки, турбота про історичні традиції української адвокатури, розвиток і поглиблення міжнародних зв'язків тощо.

Статутом Спідки, затвердженим її установчим з'їздом 22 вересня 1990 р. (зі змінами, внесеними пізніше позачерговим з'їздом 16 січня 1993 р.), передбачені завдання Спідки, форми її діяльності, структура, джерела формування коштів і майна тощо. Детально регламентуються питання членства, яке може бути як індивідуальним, так і колективним, права і обов'язки членів. Керівними органами Спідки є з'їзд, конференція, правління, ревізійна комісія. Керують Спідкою президент і троє віце-президентів.

В областях та в Автономній Республіці Крим створені відділення Спідки. Її почесними членами є адвокати з США, Канади, Аргентини, Польщі, Болгарії[1].

Спідка адвокатів України була одним із головних ініціаторів розробки проекту нового Закону України "Про адвокатуру". Закон України "Про адвокатуру" розроблявся зусиллями цілої низки науковців і практиків (Т. В. Варфоломеева, Л. І. Каган, М. М. Михеєнко та ін.). У Законі передбачалась видача адвокатського свідоцтва про право на зайняття адвокатською діяльністю, складання адвокатського іспиту та присяги адвоката, індивідуальна адвокатська практика, самостійний

вибір адвокатом організаційної форми професійної діяльності, створення кваліфікаційно-дисциплінарних комісій адвокатури, значно розширювалися професійні права, встановлювалися вкрай важливі гарантії незалежності адвоката, зокрема, заборонялися прослуховування телефонів адвоката, застосування інших форм спостереження за ним, заборонявся огляд будь-ким адвокатських документів. Важливо, що встановлювався перелік документів та інформації, яка становила адвокатську таємницю.

Прийняття 19 грудня 1992 р. Закону України "Про адвокатуру" сприяло подальшому демократичному розвитку української адвокатури, забезпечило право на доступ до адвокатської професії широкої верстви кваліфікованих юристів, встановило гарантії здійснення адвокатської діяльності, розширивши професійні права адвокатів, їхні обов'язки та відповідальність, тим самим наблизивши діяльність української адвокатури до світових стандартів. Хоча, на жаль, при прийнятті цього Закону не одержали підтримки багато прогресивних положень, які могли б унеможливити ряд проблем, що виникли у процесі реалізації цього Закону на практиці.

Серед основних проблем адвокатури, що потребували негайного вирішення, слід виділити такі:

- відсутність незалежної самоврядної професійної адвокатури, що перешкоджає розвитку адвокатури в Україні;
- поступове законодавче звуження обсягу професійних прав адвокатів і відсутність реальних гарантій адвокатської діяльності;
- несприятлива система оподаткування і як наслідок — існування паралельно з адвокатурою підприємницької юридичної діяльності;
- недосконалий механізм призначення адвоката захисником у кримінальному процесі та мізерна оплата його допомоги з державного бюджету України;
- відсутність джерела достовірної інформації про чисельність та персональний склад осіб, які здійснюють адвокатську діяльність;
- відсутність дієвого механізму підвищення кваліфікації адвокатів.

За час, що минув з моменту прийняття Закону України "Про адвокатуру", вже напрацьований значний досвід діяльності адвокатури, з урахуванням якого постала необхідність у доопрацюванні окремих норм чинного Закону про адвокатуру та на його підставі реформуванні адвокатської діяльності в Україні.

Згодом підготовлено декілька законопроектів про адвокатуру. Вони, зокрема, були підготовлені народними депутатами М. Мар-куш, В. Демьохінім та Ю. Кармазінім (реєстраційний № 7051), С. Головатим, С. Соколовим, В. Стретовичем та В. Мусіякою (реєстраційний № 7051-1), М.

Онищуком та С. Слабенко (реєстраційний № 7051-2). У кожному із цих законопроектів запропоновані різні шляхи розвитку адвокатури.

Протягом декількох років точилася постійна дискусія як стосовно концептуальних питань, так і щодо кожної статті законопроектів. Буквально кожна пропозиція, кожна аргументація викликали хвилю емоцій. Прихильники протилежних точок зору намагалися віднайти золоту середину — точку зору, яка була б єдино вірною у конкретній ситуації. Справа в тому, що, працюючи над законопроектами, всі гостро відчували свою історичну місію і особливу відповідальність перед прийдешніми поколіннями, оскільки створювали та вдосконалювали міцні нормативні засади ефективного функціонування право захисної інституції незалежної України з урахуванням євроінтеграційних тенденцій розвитку правової системи держави. Тут велися й суто теоретичні дискусії між представниками різних наукових течій, і дебати між практиками. Нарешті, 5 липня 2012 р. було прийнято Закон України "Про адвокатуру та адвокатську діяльність", яким розпочато новий етап розвитку адвокатури України.